

Vzpomínky varhaníka Jana Procházky z Kateřinova

V roce 1973 požádal varhaník a ředitel kůru v Polné, pan Zdeněk Skočdopole, polenského rodáka, varhaníka Jana Procházku, o sepsání vzpomínek na jeho působení na polenském kůru v letech 1916 až 1919. Jan Procházka mimo to sepsal i vzpomínky na dětství a mládí v Polné, které jsou z podnětu člena redakční rady sborníku Jaromíra Procházky obsahem tohoto 2. čísla sborníku v roce 2011. Vzpomínky pana Procházky byly redakčně upraveny a seřazeny do obsahově alespoň částečně sourodých oddílů; necht' tedy čtenář laskavě přijme tyto změny s vědomím, že redakce tak učinila dle svého nejlepšího uvážení.

Dopis Zdeňka Skočdopole

V Polné dne 5. března 1973

Vážený pane řediteli kůru,

Přijměte ode mne mnoho srdečných pozdravů a milých vzpomínek. Znáám Vás jen z krátkých návštěv u nás v Polné, poslední byla vloni na podzim.

Dostal jsem dopis od jednoho penzisty kněze, který se obírá zpracováním života na našich kůrech. Podle dopisu to dělá velmi poctivě a psal i mně a požaduje různé věci. Mezi jiným také posloupnost varhaníků. Víím, že jste svého času působil v Polné jako ředitel kůru, a proto bych Vás prosil, zda byste mi něco z minulosti mohl k tomu napsat.

Podle zápisu ve skříní s hudebninami odešel 15. ledna 1915 p. Roman Linhart, tehdejší ředitel kůru, na vojnu. Pokud tak trochu víím, pan Maras nastupoval v lednu – tuším, že v roce 1920 nebo 1921. Před panem Linhartem byl to František Korejtko – před ním nevím. Kdybyste byl tak laskav a našel si pro mne trochu času, prosil bych Vás, abyste mi napsal, co si vše pamatujete, aspoň stačí roky. Mimo jiné bych rád, kdybyste mi napsal, kde jste se učil na varhany, máte-li svoje vlastní skladby – poněvadž na polenském kůru se vyskytuje v Seznamu skladeb jméno Jan Procházka také; zda jste to Vy, či shoda jmen.

Mně by to osvětlilo trochu minulost na polenském kůru a tomu, o kterém se zmiňuji, a který toto zpracovává, bychom udělali jistě velikou radost.

Včera jsem se na Vás ptal p. Toníka Varhánka, zda jste stále ještě v Třebenicích, a proto jsem si dovolil Vám dnes napsat.

Věřím, že si pro mne najdete chvílku a budete mi moci napsat nějaké údaje.

Děkuji Vám za Vaši laskavost, přeji Vám i paní manželce mnoho pevného zdraví a hojnost Božích milostí.

V Kristu oddaný Zdeněk Skočdopole

Dopis Jan Procházky

V Třebenicích, dne 12. března 1973

Milý pane Skočdopole!

Srdečně Vás zdravím a potvrzuji došlý Váš dopis ze dne pátého března, na který dle mých chabých vědomostí odpovídám následující.

Od mého výborného učitele p. ředitele Břetislava Rérycha jsem se dověděl, že začátkem 18. století byl Tomáš Pelikán učitel a spoluvarhaník. Po něm následoval Ferdinand Dušátko, co varhaník. Od r. 1738 do r. 1760 byl Magistrem chori Antonín Příkryl. Další byl Petr Špinar. Data nebyla zpřesněna. Od roku 1825 do r. 1849 byl varhaníkem Josef Kuhn. Tento zemřel r. 1850. V té době, pravděpodobně r. 1818, byla v Polné zřízena hlavní škola. Na této hlavní škole byl ředitelem a současně varhaníkem Ignác Špinar, as od r. 1849 do r. 1885. Tento měl Pražskou varhanickou školu. Leží pochován u kostela sv. Barbory i se svou chotí. Tuto paní jako starou dámu jsem jako chlapec znal. Moje nebožka maminka jí po mně posílala k svátku z naší pěkné zahrady kytici. Bydlela na Sezimově náměstí, co je dnes knihovna.

Po I. Špinarovi byl ředitelem kůru p. Josef Jirges, asi od r. 1886 do r. 189?, kdy odešel do Holešova. To mi říkala moje maminka, která jako výborná zpěvačka za něj na kůře zpívala současně se slečnou Pelikánovou. Po J. Jirgesovi nastoupil p. František Korejtko, který zemřel 7. 7. 1914 asi ve věku okolo 50 let. Kdy potom nastoupil p. Roman Linhart, nevím, já jsem byl v tom čase v Brně na studiích. Po narukování p. Linharta jsem asi v červenci neb srpnu r. 1915 nastoupil já a byl jsem v Polné až do 2. 2. 1919. Roman Linhart přišel nějak v prosinci z vojny domů a prosil mne, abych do Hromnice ještě hrál, že vyšel ze cviku.

Prosím, tyto moje kusé informace si někde ověřte, možná, že v polenském archivu nebo ve farní kronice něco autentického najdete. Není vyloučeno, že

Toník Varhánků a p. Zacharník budou vědět z doby nástupu p. Linharta přesnější zprávy.

A teď moje *Curriculum vitae*.

Jan Procházka, narozen v Polné na Kateřinově čp. 507 dne 15. 5. 1899, prý v 6 hodin večer, když u sv. Jana pod zámek byla pobožnost a kde se hrálo a zpívalo. Za mého mládí se u nás hodně zpívalo, hlavně nebožka maminka, a tak jako kluk jsem znal všechny písničky, i ty staré vlastenecké z doby našeho národního probuzení. V deseti letech jsem se začal učit u starého Augustina Balzera na housle. Byl to praktik. Na čistý notový papír napsal husím brkem stupnici C-dur a hned se hrála píseň „Kočka leze dírou“ bez nějaké Malátovy školy. Brzo potom jsem hrál v kostele s kamarády Toníkem Varhánkovým a Bedřichem Flesarovým při figurálce druhé housle. Také jsme my tři koncertovali společně. Pak u p. Františka Korejtky, který měl kapelu, jsem hrál na trubku, hornu, flétnu, prostě co potřeboval. To víte, bylo to jen do plesů a podobných produkcí. Asi v roce 1912 František Korejtko začal churavět, tak mně ukázal u něj doma na harmoniu nějaké začátky. Doma jsem si namaloval na velké čtvrtky klávesnici, a tak se cvičilo a nikoho to nerušilo. Později jsem se dověděl, že i Leoš Janáček to také tak musel dělat. Nemoc p. Korejtky se tak zhoršila, že jsem za něj potom hrál písničky kostelní; jen při figurálkách, a ty byly v Polné každou neděli a svátek, hrál varhany pan Zima, nebo řídící učitel z Nových Dvorů, rytíř Franz Luxetich Edler von Lichtenfeld. Byl to Němec, statný silný pán, který před velkou mší si zašel do Parlamentu (hostinec) na 2 čtvrtky vína pro náladu. Jinak jsem v kostele hrál housle, nebo zpíval alt nebo soprán.

Po prázdninách jsem šel do varhanické školy v Brně. Ředitelem byl Leoš Janáček. Na varhany jsme chodili k prof. E. Treglerovi, později k prof. Holubovi. Profesor Malý učil housle, prof. Doležalová klavír. Dále vyučovala pedagogiku, zpěv, dirigování. Hudební teorii vyučoval ředitel Janáček. Škola byla v Giskrově ulici, dnes je tam Janáčkově muzeum. Pilně jsem studoval s vyznamenáním. Začala válka, rodiče nemohli mnoho posílat, tak jsem s několika spolustudenty hrál v biografech. V roce 1915 jsem studium přerušil, poněvadž bratr František studoval obchodní školu a rodiče nás nemohli oba nechat na studiích. Proto jsem vzal místo při polenském kůru. Byl jsem mladíček šestnáctiletý, ale nezalekl jsem se a šlo to. Zpočátku p. Alois Havlíček dirigoval při figurálkách, já jsem hrál ve všední den někdy i dvě mše ve špitálském kostele, pak v hlavním chrámu, v neděli byly v hlavním kostele 3 mše a odpoledne požehnání. Tehdy se dělaly o velkých svátcích nešpory, ve Špitálku se modlily hodinky, pohřby, nacvičování nových mší a jiných skladeb, bylo práce mnoho. S platem jsme se dělili

s panem Havlíčkem na polovic. To se mně nelíbilo, nebylo to ani spravedlivé, a tak jsem chtěl z Polné odejít. Tehdejší děkan P. Vítek mě nechtěl pustit, a tak jsem se rozhodl, že budu vše řídit sám a pan Havlíček, že dostane plat jako zpěvák při pohřbech. Seznámil jsem s tím všechny spoluúčinkující a ti mně slíbili, že budou dále účinkovat. Jaké ale bylo moje rozčarování, když příští neděli bylo místo obvyklých 16 až 20 účinkujících pouze 6. I můj vlastní kmotr mě nechal ve štychu, jak se říká. Ale vytáhl jsem tu nejlehčí Schöpchovu mši, já hrál varhany a zpíval, a tak obstrukce, která čekala pod kůrem krach, byla zklamána. Pomalu začali mimo pana Havlíčka zase chodit na kůr. Mše jsem některé nacvičil nové – to se ví, nebyly to slavné mše Cibulkovy a Schidermayerovy, ale byly celkem střední a dobře provedené. Já jsem sám dirigoval, toho jsem se nebál, byl jsem na varhanické škole jeden z nejlepších žakovských dirigentů. Kůr také trpěl nedostatkem mužských sil, takže to bylo někdy umění dát to dohromady. Měl jsem některé velmi ochotné členy sboru, z dam to byly sl. Bílková, pí. Ferrová, sl. Škoudlínová, sl. Tůmová, sl. Vlčková, na ostatní si již nevzpomínám, z pánů p. Zachárník, Maras, Pešák, Konzbul. Instrumentalisté p. A. Lang, A. Varhánek, O. Pařík, Jos. Kuhn, Jakub Měřínský, J. Procházka, A. Zima, P. Fišar, J. Vlach, ostatní mi prominou. Byli mezi nimi znamenití hudebníci – p. Lang, Kuhn, otec varhanního virtuosa Josefa Kuhna, Měřínský. Tento, ač postavy velmi malé, hrál mimo varhan na všechny nástroje, ze žesťových staré pozouny, klariny, které nástavci přeladřoval do určité tóniny, hrál všechny smyčcové nástroje, basu si chudák musel skoro položit, klarinety. Inu hudební všeumělec. Zpíval 1. bas. Tak jsem se rozepsal o milém polenském kůru. Mimo pohřbu všichni účinkovali zdarma, jedinou odměnou bylo vystrojít celému kůru na účet ředitele kůru Cecilku, kde se vždy hrálo a zpívalo. Plat mimo pohřby byl včetně špitálského kostela as 230 zl. ročně a právo v potoce u Brzkova chytat pstruhy. Ale já jsem ani ten potok nikdy neviděl.

Druhé místo bylo v Městci Královém. Tam jsem byl asi půldruhého roku. Byl jsem tam velmi spokojen, měli mě tam rádi, byl jsem dirigentem zpěváckého spolku Hlahol, kde bylo asi 80 účinkujících. Na podzim roku 1920 jsem narukoval do Prahy. Byl jsem v plukovní kanceláři. Miloval jsem památky Prahy a celou jsem si ji podle průvodce prochodil. Měl jsem brzy známosti s ředitelem kůru, hrál jsem u sv. Vojtěcha, u Kajetána, na Strahově a zpíval jsem všude, kde potřebovali dobrého zpěváka. Po vojně jsem zůstal v Praze, a poněvadž jsem viděl ty mizerné poválečné poměry varhaníků, navštěvoval jsem v Praze hudební školu. Abych se uživil, chodil jsem hrát do jedné kavárny na piano, bylo nás v kroužku 6 dobrých hudebníků. Bydlel

jsem v domě Katolických tovaryšů (dnes divadlo Na Zábradlí), kde jsme dělali večírky pro katolíky, při nich se recitovalo, zpívalo, konaly se přednášky. Sem chodil P. Tylínek, také tam byl p. arcibiskup Kordač asi dvakrát, jednou docela s papežským nunciem.

Poněvadž se Praha neosvědčila, dostal jsem v roce 1923 místo v Třebenicích, kde je menší kostel. Zpívané mše byly o větších svátcích. Zlákalo mne krásné Středohoří. Stal jsem se dirigentem jedné střední hudby (as 26 lidí), kde se skutečně velmi dobře hrálo. V roce 1929 jsem se oženil s velmi hodnou a pořádnou dívkou, dcerou trebenického lékárníka, Miluší Liboveckou. Máme jednoho syna, ing. zeměměřiče, který působí v Liberci. Moje žena je velmi dobrá pianistka. Na kůru zde hrají varhany a nyní během pěti let děláváme slavné mše. Jmenuji mimo jiné Mozartovu korunovační, Rybovu „Hej, Mistře“, Filke a jiné se sborem okolo 18 zpěváků a orchestrem kolem 12 hudebníků. Dá to v této době hodně shánění.

Zapomněl jsem ještě napsat, že mi v roce 1920 zemřela maminka, které děkuji za moje hudební nadání a můj ještě dnes dobrý hlas.

Tak jsem Vám napsal kostru mého celoživotního působení. Ještě dopisuji, že je můj koníček cestování a historie, do té mne jako svého žáka uvedl p. ředitel Břetislav Rérych, na nějž často vzpomínám.

Věřte, je to těžké a snad i nevděčné o sobě psát, ale když je o to člověk požádán, musí se to!

Vyprošuji si pozdrav na p. Zachárníka a milého přítele Toníka Varhánka a jeho rodinu.

S pozdravem Jan Procházka

Třebenice, 12. března 1973

NB. Víte, když člověk prožije v hudbě 63 let, tak má na co vzpomínat. Ještě uvádím, že jsem v Třebenicích od srpna 1923 byl úředníkem firmy Kraupner, pak v záložně v Třebenicích, Delí a končil jsem v cementárně v Čížkovicích, což píši kvůli úplnosti. V roce 1945 jsem přestal být varhaníkem, poněvadž jsem byl zaměstnán mimo Třebenice, ale nyní, co jsem v důchodě, zase hrají. Na měšťance v Polné jsem také dával hudební hodiny. Pokud se týče mé skladatelské činnosti, komponoval jsem pro kostel různé vložky, 2 mše, pohřební sbory a světské písně.

Z mého mládí

O mé rodině

Moji rodiče měli domek na Kateřinově, čp. 24 – staré a nové čp. 507. Kateřinov bylo polenské předměstí v blízkosti lesa Březiny u rybníka Peklo. Tento rybník, velmi malebně položený, měl 15 ha. Kateřinov dostal jméno dle gotického kostelíka sv. Kateřiny, který stojí na vršku, pod ním ve třech řadách stojí domky. Za vrchnosti bydleli v těchto domcích lidé, kteří konali potřebné práce v zámku – služebníci a řemeslníci. Rodiče moje v roce 1895 koupili od jircháře Jandy domek, který dle finančních možností po částech opravovali. Otec pocházel z městské čtvrti Zápekli, kde jeho rodiče měli střední hospodářství. Poněvadž bylo více dětí, otec se učil u pana Příhody svrškařem. Tento pan Příhoda byl velký milovník květin, jeho manželka chodívala pěšky do Vídně, kde prodávala zájemcům růže, které její manžel vypěstoval. Tuto zálibu si oblíbil můj otec. Ten pan Příhoda nemohl chodit, v mládí mu snad vykloubili nohy, tož skákal jako žába. Na rukou měl kožené rukavice. Do hostince na pivo ho jeho učedníci vozívali na nízkém plochem vozidle. Spolustolovníci ho vysadili na židli a večer okolo 10. hodiny zase učedníci ho odvezli domů. To mně tatínek často vypravoval. Pak odešel otec do Chotěboře, poslední místo pak měl u firmy Uhlíř v Třebíči. To byli velmi hodní lidé, otec si s nimi dopisoval, u nich jsme se také s tatínkem jednou stavili a byli tam přes noc, když jsem jel do Brna na studie.

Moje maminka byla rozená Čáslavská. Její matka se jmenovala za svobodna Šrůtková; bydleli na Horním městě. Moje maminka byla velmi inteligentní, krásně zpívala. Na polenském kůru plných 25 let. Doma zpívala velmi často, také takové písně z probuzenecké doby, vlastenecké. Tak si myslím, že jsem měl jako kluk první pěveckou školu doma. Byla veselé povahy, měla nás oba – bratra Františka i mne – i bratrance „velkého Jendu“ ráda, ale v případě potřeby vytáhla vařečku a po zásluze nás „odměnila“. Byla velmi pracovitá a šetrná. Často trpěla bolením hlavy a později žaludku. Když tak bývala nemocná, vždy jen měla vroucí přání, aby byla aspoň tak dlouho živa, pokud můj mladší bratr nevyroste. Měla ráda květiny a naše zahrada u domu byla každým obdivována. Dovedla plést z květin a barvínku pěkné věnce.

Maminka znala mnoho písní. Někdy navečer vzala Františka na ruku, já šel vedle ní směrem k háječku, odkud byl překrásný pohled na homolovitý les Březinu, omývaný vodami rybníka Pekla. V soumraku zpívali v lese ptáci, hlavně drozdové, náladu zvyšovaly poslední paprsky zapadajícího, což

působilo vždy idylicky. Maminka nám vyprávěla nebo zazpívala její i mou zamilovanou „Červánek se ukazuje – brzy ráno udeří, vzhůru, vzhůru, má matičko, chystejte mi snídaníčko, císař pán dá večeři...“ Nebo o stařečkovi hospodáři, píseň líčící, jak tento starý hospodář zaséval v Boží zemi obilné zrno a nevěděl, zda se dočká jeho vzrůstu a sklizně. Snad i maminka viděla v tom zrnu nás dva synky a tušila, že asi pro její churavost se toho nedočká, až my budeme samostatní.

Já v roce 1916 jsem měl již svoji existenci, to jsem po vychození Janáčkovy varhanické školy v Brně po prázdninách již byl regenschorim (ředitelem kůru a varhaníkem) v Polné, ale František byl ještě školák. V roce 1919 jsem nastoupil místo v Městci Královém, a tu jsem dostal v dubnu nečekanou zprávu, že maminka je na operaci v Německém Brodě. Okamžitě jsem tam zajel a dodnes vidím, jak na nemocničním lůžku po operaci vyhublá leží. Asi po měsíci jsem ji z nemocnice odvážel domů, plnou víry a naděje, že bude zdráva. Ale koncem července zase telegram, přijel jsem domů a maminka vzdor naší péči 3. srpna o půl šesté hodině zemřela. Chudák před smrtí hrozně křičela, veliká bolest jí i ty poslední okamžiky odejit z tohoto světa zhoršila. Ten den bylo tak krásně, pod námi v plovárně plno halasu a otec i já zoufale jsme sledovali těžký odchod maminčin. Bratr František nebyl doma, byl v obchodní škole v Jihlavě. Třetí den jsme ji pochovali na hřbitově sv. Barbory, do hrobu k jejím rodičům, který zdobí prostý kříž z imitace kmene břízky, stromu, který maminka měla ráda. Však ještě za jejího života tatínek nasadil na naší zahradě mladou břízku, která dnes vyrostla v nádherný strom, na který se vždy, když do Polné zajedu, rád podívám a zavzpomínám.

Vzpomínky z dětství

Z nejtělejšího věku si pamatuji celkem velice málo. Vzpomínám našeho velkého, žlutavě hnědého psa jménem Flok, který byl můj věrný kamarád. Snášel trpělivě všechny mé dětské rozmazy. Jeho místo bylo pod stolem v kuchyni, kde jsem já byl jeho častým společníkem. Strašně rád jsem jako malý chlapec na jeho hřbetě jezdil, když mě tatínek nebo maminka naň vysadili a drželi.

Když se mě někdo pak ptal, jak mi říkají, odpověděl jsem: „Jeníček Procházek z Kateřinova ze zdi.“ To „ze zdi“ nebyl žádný feudální přídavek, ale připletla se mi do toho hřbitovní zeď u kostela sv. Kateřiny, který nad naším domkem nahoře byl postaven a snad byl z polenských kostelů nejstarší. Lidé se přirozeně tomu mému představování smáli.

Jednoho večera, když od nás odcházel pan Čížek, mne tento vzal s sebou, abych se u nich vyspal. Rád jsem šel, neboť mně sliboval také, že mi ukáže malé telátko. Líbilo se mi a také jsem si ho hodně pohladil. Pak mne uložili v pokoji do postele, kde jsem spal s jejich dcerkou ve stejném stáří jako já. Nad touto postelí byla zavěšena puška pana Čížka, na kterou jsem se dlouho díval a ještě dnes po tolika letech na to vzpomínám. Druhý den odpoledne jsem byl ještě u nich, a když jsem odpoledne přišel domů, zvěstoval mi tatínek, že nám čáp přinesl malého chlapečka – mého bratříčka. Později jsem pochopil, proč jsem šel spát k Čížkovům.

U mých rodičů byl na vychování starší bratranec, o 5 roků starší Jeník Čáslavský. Jeho maminka – sestra mojí maminky – byla zaměstnána v Jihlavě jako kuchařka, byla svobodná. Jednou jsme ji s mým tatínkem a velkým Jendou navštívili, a to jsem jel poprvé vlakem. Jihlava byla velké město a do města jsme jeli z nádraží „elektrikou“ a mně to bylo stále divné, že to nemá koně, ani nekouří jako lokomotiva, a že to jezdí. Domů jsme šli z Německého Šicendorfu pěšky, mě bolely nohy, a tak mě tatínek občas nesl na ramenou.

Rodiče moje nás jmenovali velký Jenda a já byl malý Jenda. S velkým Jendou, který byl jakýmsi mým opatrovatelem, jsme si často hráli. Ve škole se dobře učil, byl to inteligentní hoch. Po vychození měšťanky se učil v pekařství pana Marka. Když se vyučil, podnikl s jedním kamarádem výlet na kolech a projeli celé tehdejší Rakousko-Uhersko; jeli až do Terstu. Vypravoval pak svoje zážitky, přírodou byl nadšen, ovšem hladu po cestě zakusili také dosti. V první světové válce narukoval a byl na ruské frontě raněn šrapnelem do levé ruky, kterou špatně ovládal. Dostal jako invalida trafikou v Polné. Později, poněvadž byl bystrý, byl v pojišťovací společnosti Paříkově v Polné, jehož dceru si vzal za manželku. Když byla pojišťovací filiálka v Polné zrušena, byl v místním notářství úředníkem. Denně chodil po práci do lesa Březiny, kterou velmi miloval. Byl povahy melancholické, idealista, skládal básně. Slýchával jsem, že jeho otec, který byl ze zámožné rodiny, si nesměl jeho matku vzít, a že se zastřelil.

Zlobil jsem, jako zlobí všechny děti, zvláště kluci. Proto často u nás zasahovala maminka vařečka. Tatínek jen huboval, ale maminka to brala energicky a prakticky. Já jsem se jednou po výprasku energicky ohradil a prohlásil jsem rezolutně, že půjdu pryč a doma nebudu. Byl jsem tehdy okolo 4 roků stár, jak mně později maminka, když jsem na to po letech vzpomněl, říkala. Tedy natáhli na mne nějaký zimníček, červenou čepičku a do sáčku kus chleba a snad jablko a já furianty vykročil do světa. Bylo to v zimě, sněhový příkrov ležel na zemi a moje postavička se v tom doslova

ztrácela. Po cestě jsem si to začal rozmýšlet, ale došel jsem až k hoření městské bráně, která vedla na Horní město, a tu jsem ztratil odvahu jít dál. Přikrčil jsem se, poněvadž foukal ostřejší vítr a začal jsem plakat. Jedna útlocitná duše, jakási paní, se mne ptala, proč pláče, a tak jsem jí sdělil, že jdu z domova pryč do světa a teď, že se bojím. Ptala se mne, jak se jmenuji a kde bydlím, že mne domů dovede. Ale v tom se přichomýtl maminka, která za mnou z povzdálí šla, vzala mne za ruku a odvedla šťastného domů.

O ptácích a včelách mého tatínka

Další vzpomínka z mládí je na tatínkovu zálibu, o ptácích. Otec choval v klecích zpěvně ptactvo počínaje pěnicí, černohlávkem, čermáčkem, někdy i stehlíčkem. Ten se nám chlapcům pro svoji pestrost nejvíce líbil. Ale hlavní otcovou radostí byl slavík, a to slavík uherský. O ty svoje miláčky otec velmi starostlivě pečoval, to byla vedle včeliček, květin – růží – jeho velká záliba. Když přišlo jaro, vraceli se tito malí zpěváčkové. To již byl otec ve střehu. Jak slyšel zapísknout červenku, říkával, že brzy přiletí i ostatní. A což když na zahradě v křoví se ozval slavík. Když měl již jednoho staršího v kleci, neměl tohoto nového snahu chytat a říkal, ať se raduje ze svobody. Když ale neměl, neodolal, prohlédl tenata, upevnil je při zemi v místech, kde se slavík objevil, jako návnadu upevnil na háčku moučného, žlutého červa a čekal. Pod kamny ve velkém kamenném hrnci, pečlivě ovázaném, měl líheň těchto červů, kterými pravidelně přilepšoval ptáčkům stravu. Když slavíček se chytil v tenatech, co nejopatrněji jej vyprostil a umístil v kleci, kterou zahalil látkou, aby snad ptáček, ve snaze dostat se ven, se neporanil. Dbal o to, aby byl ve světnici klid, nesměli jsme hlasitě mluvit, bylo to skoro *silentium*.

A ještě k tatínkovým ptáčkům. Denně čistil klícky a denně krmil a vyměňoval vodu v pijátku. Černohlávek i pěnice dostávali mimo obvyklé krmivo ještě bobule z lýkovce a psiho červeného bezu. Dále dostávali ptáci strouhanou mrkev smíšenou s mákem, strouhankou a uvařená rozemletá játra. Mimo to moučné červy a sušené mravenčí kukly. Ty jsme získávali tím způsobem, že jsme se v létě vypravili do lesa. Já nesl menší pytel, hustě tkaný. Otec vyhledal v lese velké mraveniště lesních, velkých, černých mravenců. Pak si vykasal rukáv košile, když předtím odložil kabát, opatrně vyhledal v mraveništi místo, kde byly kukly, měl v tom již určité znalosti. Dbal o to, aby mraveniště příliš nerozhrabal. Já držel rozevřený pytel a tatínek do něj dával kukly i s jehličím. Nikdy nevybral všechny, část kukel tam nechal, jak říkal „na semeno“. Pak zase mraveniště upravil do původní formy. To se opakovalo i u jiných mravenišť, až otec uznal, že to stačí. Že mravenci tatínka hodně pokousali a i mne, z toho si otec nic nedělal a já to

musel vydržet také. Po příchodu domů jsme pytel, který byl dobře zavázán, nechali někde v kůlničce. Pak s tím nastala další práce. Když jsem odpoledne přišel ze školy, otec na dvorek položil větší čtverec bílého papíru, obyčejně lepenky, vysypal část obsahu pytle na tento papír, já a později i bratr jsme špendlíky napichovali kukly. Ty pak otec na slunci asi 14 dnů sušil a po usušení je dával do láhví od okurek jako zásobu krmiva pro ptáky. V době, kdy ptáčkové pelichali, dostávali tyto kukly a vaječný rozsekaný žlutek. Práce s ptáky bylo tedy dosti, ale odměňovali nás svým zpěvem, i když byl většinou inspirován touhou po svobodě. Tatínek také jim tu svobodu dával, když chytl dalšího zpěváčka, který pěkně již zpíval, řekl bych „zazpíval se“, jeho předchůdce v letní čas pustil na svobodu. Tatínek také ptáky ke zpěvu povzbuzoval, a to tím, že jim pískal – napodoboval zpěv toho kterého druhu – nebo zvonil na skleničky, nebo jemně tloukl na ocelovou tyčinku. Když jsem se začal učit na housle v osmi letech, musel jsem jim hrát. Když zpívali společně dva nebo tři, byl to ptačí koncert. Když jsme měli slavíka, ten obyčejně nejkrásněji a nejčastěji zpíval, večer i za měsíčních nocí, takže nás jeho zpěv, třebaže jsme spali v jiném pokoji, budil. Mnoho lidí k nám chodilo naslouchat ptačímu zpěvu.

Jednou prosil jeden známý mého otce, aby mu chytil červenku. Otec tedy na jaře ptáčka chytil, dal ho do papírového pytlíku s napomenutím, abych to opatrně nesl, aby se ptáček neumačkal. Když jsem přišel k lesíku, potkal jsem jednoho souseda z Kateřinova, který se mě ptal, co nesu. Když jsem mu to řekl, povídá: „Já myslím, že ten čermáček je mrtev, ani se to v pytlíku nehýbe.“ Já jsem ve strachu pytlík více pootevřel, abych se podíval, a tu čermáček čiperně vylétl a zmizel v lesíku. Brečky jsem se ubíral domů a celou příhodu vypověděl. Tatínek se ani nezlobil. Ale říkal, že tomu sousedovi to příležitostně oplatí.

V zimní čas, zvláště když bylo hodně sněhu, zřídil tatínek na dvoře proti oknu větší krmítka, kam jsme sypali ptákům. Živili se tam kosi, sýkory koňadry, někdy i modřinky, strnadi a chocholouši, nechyběli ani vrabci. Ze severnějších krajů přilétali hejli a někdy i nádherný brkoslav, který mívával žlutě i ještě v jiných barvách oděný plášť. Ta ptačí sebranka se mnohdy mezi sebou poprala, takže bylo pro nás děcka o zábavu postaráno. Na jeřabinách, které tam okolo všude rostly, se živily kvíčaly, které byly stříleny.

Na česna včelínu si někdy zařukal strakapúd, brhlík nebo sýkorka; chtěli vylákat včely, aby vylezly z úlu a pak je schrupli. Ty tatínek odháněl, zvláště když přes den bylo tepleji a včely se potřebovaly vykálet, musel na to tatínek nebo já a později bratr František dohlédnout. Jinak byla česna až na malé průduch pootevřena, aby se včeličky nezadusily.

Když již jsem psal o těch tatínkových včeličkách, musím ještě doplnit. Tatínek byl velký včelař. Za mého mládí jsme měli doma až 30 úlů včel. Úly byly umístěny ve zvláštním včelíně, jeho vnitřní stěny byly polepeny mnoha obrázky, na ty jsem se vždy rád díval. Med jsem sice velice rád mlsal, ale včely jsem nemiloval. Příčina nebyla v tom, že by mně nějaké to žihadlo vadilo. Ale v tom, že jsem musel v čas rojení včel, hlavně o prázdninách, hlídat ty úly, z kterých budou včely proudem vyletovat. Ty úly mi předem otec určil. Kamarádi lítali kolem plotu a lákali mne ven a já pod keřem rybízu musel dávat pozor na včely. To byla pro mne muka. Když konečně se stalo, že včely se začaly rojit, běžel jsem to sdělit otci a ten další zařídil. Pozoroval, kde se usadily, a pak je do rojáčku setřásl a dal do připraveného úlu. A já čekal, až nastane čas, kdy otec řekne: „Tak už utíkej, abys nezmeškal!“

Otec byl zkušený včelař, na něj se z okolních vesnic obraceli včelaři, když si nevěděli rady. Včely jakoby ho znaly. Pohyboval se před česny úlu i v době výletu včel, když čistil pavučiny, nebo dělal něco jiného. Pracoval většinou bez kukly, s vyhrnutými rukávy a místo včelařské kuřačky měl jen zapálenou dýmku. Přirozeně, že ho včely také poštipaly, ale když dostal žihadlo, nikdy neotekl. Říkával, že se včelami se musí pracovat s citem. Vzpomínám, že říkával, že jednou při setřásání roje do chytu se zlomila větev stromu a otec spadl se žebříkem s rojem na zem. Nebylo to asi příliš vysoko. Přitom ho včely tak poštipaly, že museli poslat pro lékaře, který dal si nějaký protilék; otec byl velmi opuchlý a maminka ho musela krmit.

Ještě jednu takovou vzpomínku na otce, jak léčil revmatismus. Známý lékař Dr. Michálek – přítel mého otce – předepisoval svým některým pacientům včelí injekce. Na lístku od doktora si pacient přinesl napsáno, kolik a kam má nemocný dostat včelích injekcí. Otec včely přinesl, nepatrně včelu stiskl, a ta nemocného píchla. Některý ten zákazník se této operace velice bál. Někomu to snad i pomohlo, jinému nikoliv, ale doktor toto léčení doporučoval. Jistě na tom něco bylo.

Tatínek měl jistě radostné zážitky s včeličkami a také někdy žalost. To bylo asi v roce 1919 nebo 1920, to již jsem byl mimo domov v Městci Královém. Přijel jsem pozdním vlakem do Německého Šicendorfu a musel jsem domů jít pěšky. Bylo to v zimě, dosti sněhu a byl silný vítr. Domů jsem přišel po jedné hodině v noci. V kuchyni jsem rozsvítil a pak po přivítání jsem si lehl. Ráno tatínek po sedmé hodině vstával a uviděl, že dveře ve včelíně byly otevřeny. Myslel, že to způsobil vítr, šel je tedy zavřít a ke svému zděšení poznal, že u šesti úlů byla zadní dvířka otevřena, chránící vlněné obaly odstraněny a včely byly prochládlé, zmrzlé; zloději, kteří to

způsobili, vybrali pláсты s medem. Tatínek byl celý nešťastný. Podle stop ve sněhu zjistil, že to byli dva zloději, kteří vylámali v plotě dřevěné tyče a zase tamtudy odešli. Asi ve třech úlech nebylo vzato nic, ale o včely jsme také přišli. Pravděpodobně, když jsem v noci přišel a rozsvítil, jsem zloděje vyrušil. Utekli a po zamrzlém rybníku odešli směrem pod dolní bránu. Tatínek věc oznámil četníkům, ale ti nic nezjistili.

Školní vzpomínky

Velmi dobře se pamatuji na to, když mne maminka vedla k zápisu do školy. Šel jsem s pocitem nedočkavosti i částečným vzrušením. Pan učitel mne zapsal do seznamu školáčků, pohladil mne po kudrnaté hlavě a zeptal se, zda se do školy těším a budu-li se dobře učit a poslouchat. Na to jsem ostýchavě přikývl a šel vesele domů.

Dne 1. září roku 1905 jsem ještě s kamarádem z Kateřinova Jeníkem Břízů, který byl o rok starší, šel poprvé do školy. Seřadili nás a šli jsme do kostela. Po kostele pak do 1. třídy. Bylo nás chlapců 64 a po pěti jsme se tísnili ve školních lavicích. Děvčata s námi nechodila, ta měla vlastní dívčí školu. Hned nám rozdál pan učitel Břetislav Rérych slabikáře a říkal, co si máme koupit za sešity. Mnoho toho nebylo.

Chlapecká škola v Polné byla postavena na místě po vyhořelém domu sboru Českých bratří. Byla to dvoupatrová budova; u vchodu nad schody byl zasazen základní kámen z roku 1882.

Mým prvním učitelem byl tedy Břetislav Rérych, polenský rodák. Byl výborným učitelem, laskavý a spravedlivý. Pochválil, ale v případě potřeby vzal do ruky i rákosku. V první třídě jsem dostal černý kašel, a nebyl jsem tudíž delší dobu ve škole. Přirozeně, že ostatní žáci byli již s učební látkou dále. Došli ve slabikáři až na stránku, kde byla zobrazena cibule. Měl jsem co dohánět. Ale jaksi se mi do toho nechtělo. Po škole odpoledne jsem běhal s kluky venku, a když navečer jsem přišel domů, tatínek se mě ptal, zda jsem se učil a abych mu to předříkal. Musel jsem mu ukázat, kam až jsme došli. Neuměl jsem nic, a tak tatínek rezolutně zakročil. Poněvadž jsem se k učení neměl, nařídil, co se mám naučit a nakonec řekl: „Já si jdu lehnout a až se to naučíš, tak mne vzbud', já tě vyzkouším a pak půjdeš spát.“ Maminka s tím souhlasila, a tak jsem se při petrolejové lampě mořil s učením. Když jsem to uměl, vzbudil jsem otce a ten po přezkoušení mi dovolil si jít lehnout. Ale ještě nařídil všechny úkoly a učení napříště odbýt odpoledne a pak teprve si jít hrát ven.

Učitelem náboženství byl páter Máka. Byl to velký, starší pán, který nosil silnou hůl nahoře ukončenou velkou černou koulí; k trestání ji nikdy nepoužil. Pocházel z Moravy ze statku, byl jediným synem a byl to velký lidumil.

V třetí třídě začala němčina. Tu nás učil pan učitel Karel Vrba. Byl to již starší pán, veliký dobrák, který neměl proto patřičnou autoritu. Kluci to hned postřehli, a proto ho zlobili, že nestačil běhat okolo lavic a výtržníka potrestat. Ale bylo to jen spíše takové pohlazení tou rákoskou, než pořádný nářez, který by byl jistě pomohl. Já jsem si jednou při jeho hodině s provázkem hrál, pak jsem měl nešťastný nápad a přivázal jsem provázek na kalamář. To byly spíše takové koksovité skleničky nahoře rozšířené na zapuštění do otvoru v lavicích. Žák, který seděl se mnou, mě najednou zatahal zezadu za vlasy, já se prudce otočil, kalamář tažen provázkem vylétl a já si inkoustem polil obličej, a co bylo horšího, i šaty. Domů jsem se bál jít, ale nakonec to dopadlo dosti dobře. Maminčina vařečka si sice zařadila, ale poněvadž šaty byly již řádně obnošené, šly na zasloužený odpočinek.

Vzpomínám si na jednoho spolužáka, Škoudlína. Byl sirotek a bydlel ve Varhánkově ústavu. Byl to útulek pro opuštěné děti, založený polenským rodákem Karlem Varhánkem, který vyučen kupcem poznal v Istrii konzervování ryb a měl ke konci svého života tři továrny. Tento mecenáš je pochován v Polné u sv. Kateřiny, má tam skvostný náhrobek s překrásnou postavou anděla. Němci za okupace chtěli tento skvost odvézt do Říše, ale nedošlo k tomu. Tento Škoudlín ve škole stále zlobil. To dopálilo učitele Rérycha, přehnul ho přes koleno a rákoskou ho jednou přetáhl. Tu Škoudlín strašně zařval, že tam má vřed. Učitel přestal, ale řekl, aby ve škole po vyučování počkal. Já jsem měl ten den službu, myl jsem tabuli. Milý Škoudlín musel dát dolů kalhoty, a skutečně na jedné pülce měl ošklivý vřed. Ale to nevadilo, učitel mu vysázel na druhou polovinu několik ran rákoskou. Škoudlín potom již nikdy nezlobil, výprask pomohl.

Když jsem chodil do měšťanky, učil jsem se francouzštině. Ta byla nepovinná a byla vždy ve středu od dvou hodin odpoledne. Jednou se učitel nějak opozdil, a tak jsme po klukovské zvůli řádili. Mne uvázali spolužáci na stůl, který stál na katedře, a že mne budou operovat. Jenže mne začali lechtat a já sebou mrskal, až se stůl se mnou převrátil a padl za hlučné rány na zem. Provázky povolily a kluci mě honili po třídě, až já se spasil útekem na záchod, kde jsem se zavřel. Dole o poschodí níže byl ředitel Lorenc. Ten šel nahoru se podívat, co se děje. Mezitím hoši se smluvili, až otevřou dveře třídy, že mě potrestají. Jeden z nich, Karel Novák, měl nějak bolavou nohu, na které měl bačkoru. Tou bačkorou mne chtěl udeřit; když ředitel otevřel

dveře, bez rozmyslu ho bačkorou přetáhl. Nevím, jak se to mohlo stát, ředitel byl mnohem vyšší postavy, ale Novák to nějak přehlédl. Bylo vyšetřování, domácí vězení pro všechny 14 dní a poznámka v třídní knize. Učitel, který přišel na vyučování pozdě, dostal pořádnou důtku a oplácel i nám.

V roce 1912 se potopila námořní loď Titanic. Tehdy ředitel Lorenc, který učil zpěv, nacvičil trojhlasně píseň „Blíž k Tobě, Bože můj“, kterou údajně měla hudba hrát při potápění lodi. Tu jsme zpívali v kostele na kůru a já zpíval sólo. Mimo to jsme měli nacvičeno více trojhlasých sborů, jako „Má hvězda“, „Když se večer stmívá“ a mnoho písní národních.

Učitel Příbyl učil na měšťance zeměpis, krasopis a přírodopis. S krasopisem nebyl s námi spokojen. Stále to nebylo krasopisné. Když jsme měli zeměpis, učili jsme se právě, kde který cestovatel cestoval, z našich to byli Dr. Holub, Kořenský a Vráz a jiní. Na mapách růžovými praporky naznačil u každého cestovatele trasu cesty. Když odpoledne vyvolal jednoho žáka, zjistilo se, že někdo z nás praporky úmyslně přemístil. Pan učitel Příbyl vyšetřoval, nikdo se ale nepřiznal. Rozčílil se tak, až ho na jednu stranu ranila mrtvice. Ještě chudák 3 roky po ulici se ploužil ochrnutý, než zemřel. Jeho rčení k neučícím se žákům bylo: „Učit se nemusíš, ale pak budeš s červenou čepičkou, s pytlím pod paží na rohu čekat, až tě někdo požádá, abys mu přinesl za 2 krejčary pytel uhlí.“

Když v Polné zaváděli vodovod po městě, našli pod Sezimovým náměstím kostru skrčence, která byla obložena hliněnými nádobami. Šli jsme s panem učitelem Rérychem se na to dívat a odnášeli jsme věci do muzea. Od té doby jsem často panu učiteli v museu asistoval a získal lásku k historii, když o ní vyprávěl.

V páté zřídě ke konci školního roku byl uspořádán výlet do lesa Březiny, kde u Jiříkova kamene (prý tam sedával král Jiří z Poděbrad, když prodléval u syna Viktorina v Polné) bylo upraveno v průseku lesa rovně širší místo, kde obyčejně různé polenské spolky pořádaly v létě výlety. Šlo se z města průvodem s hudbou a tam se tančilo. Hostinský tam měl pivo a párky, takže bylo i o občerstvení postaráno. Občané polenští se těchto výletů rádi zúčastňovali. Starší žáci i dívky mívali tam vystoupení, různá cvičení, tance a zpěvy. Naše třída měla představovat Černohorce. Měli jsme černé kulaté čepice a dřevěné pušky a předváděli jsme bojová cvičení. Jiné třídy zase měly odlišný program. Účinkující děti byly odměněny párkem s houskou a limonádou. V roce 1914, jak začala světová první válka, tyto výlety zanikly.

Když jsem přišel ze školy, musel jsem se také občas, když rodiče nebyli doma, poněvadž jsem byl o 5 roků starší, starat o mého bratra Františka. Doma jsme mívali takovou starší dřevěnou, hnědě natřenou kolébku. V té odpočíval bratr. Když nespal, měl jsem ho kolébat. Jednou jsem kolébal tak, že místo stoje na podlaze jsem si k němu vlezl do kolébky a kolébal jsem s takovým elánem, až se kolébka převrátila a my oba vypadli na podlahu, přičemž bratr velmi naříkal. Maminka, která něco dělala na dvorku, přiběhla, nejdříve zjistila, zda se Františkovi něco nestalo, a pak mne po zásluze měchačkou – ta obvykle nahrazovala rákosku – řádně našustila. Mimo tu měchačku jako trestný instrument byla používána ostrá dřevěná polínka, na kterých jsem musel klečct, což jsem říkal, že je lepší, protože mnozí kamarádi museli klečct na ostří struhadla.

S tou kolébkou jsme s bratrem měli vůbec smůlu. Jednou jsem kolébal bratra na dvorečku, a tu pod kolébku vběhlo malé černé kuřátko, kterému jsem při kolébání zlámal nožičku. Maminka mu přivázala na nožičku slabým provázkem malý klacíček a nějaký čas bylo v kuchyni v bedýnce v koutku u kamen, kde mělo přilepšenou potravu nějakým tím zbytečkem od jídla. Nožička mu dobře srostla, bylo krotké, chodilo i později do kuchyně, nechalo se ochotně chytit i hladit.

Jako většina kluků jsem i já ve svých čtrnácti letech zkoušel okusit slast kouření. Koupil jsem si ty nejlacinější cigarety Zorky, a když jsem šel domů, tak jsem si pod zámek, to už bylo za městem, jednu zapálil. Pravda, moc mně to nechutnalo. V zápalu kuřáckém jsem ani nepozoroval, že maminka šla proti mně, a že to vidí. Domluvila mně, a tak zakončilo moje klukovské kouření. Při tom vzpomínám, že můj otec byl velký milovník kouření fajfky. Ve světové válce, na začátku, jsem mu koupil dvě kola dýmkového tabáku a říkal jsem mu, aby s ním šetřil. Ale sousedé, kteří když viděli, že má tabák, chodili častěji na večerní povídání a tatínek dával nacpat, až tabák došel. Pak kouřil, co se kouřit dalo – komonici, višňové listí a míchal to s tabákem, pokud nějaký měl. Situace v kouření se změnila k lepšímu, když jsme na zahrádce měli nějakou tu sazečku tabákovou, nebo hospodář, když mezi mákem tajně tabák pěstoval. To se listy trhaly, sušily, pajcovaly, a pak se řezaly a kouřily. Hlavně, že bylo co kouřit. Později, když jsem byl již v Městci Královém, jsem koupil větší pytel tabákových listů z továrny, která byla ke konci války vyrabována na Slovensku. Tento pytel osobně dovezl otcí, jinak by se byl cestou jistě ztratil; tím bylo otcí pomozeno.

Vzpomínky hudební

Další vzpomínka je na kolínskou Kmochovu hudbu. Koliňáci poměrně často v Polné hráli. Sice byly v Polné dvě hudby, ale při významnějších příležitostech hrál Kmoch. To mu hudbymilovné občanstvo šlo k vlaku, když měl přijeti, naproti, srdečně se s ním vítalo a on se svou kapelou zahrál hned na nádraží a cestou do města několik pochodů. Jednou v neděli U Chlubnů v zahradní restauraci hráli a já je pozoroval. Najednou se při koncertě udělal velký vítr, který dirigentský hlas odnesl. Přinesl jsem ho Kmochovi. Ten ho sice ale nepotřeboval, skladbu znal z paměti, a když jsem mu ho potom podal, poděkoval mi a ptal se mne, zdali také na něco hraju. Řekl jsem, že zatím jen na housle, ale chtěl bych také hrát na trumpetu. Kmoch mi na to řekl: „Jen se pilně cvič a jistě na tu trumpetu a třeba ještě další hudební nástroj hrát budeš.“ To byl již starý pán, šedivý s knírkem pod nosem, měl černý kabát a sokolskou čapku na hlavě. Tak byli oblečení všichni jeho hudebníci.

Na housle jsem se začal učit, když jsem navštěvoval 4. třídu. Tatínek mi koupil za 3 zlaté tmavší housle. Mým učitelem byl starý pan Augustin Balzer. Chodil k nám a maminka mu po skončení vyučovací hodiny dávala hrnek kávy. Školu na housle jsem žádnou neměl. Předně mně ukázal, jak se drží housle a smyčec. Přinesl s sebou arch notového papíru, vyžádal si od maminky husí péro, brk seřízl a napsal po sobě noty, jak následují od struny „g“ až po „e“. Když jsem to dobře asi třikrát zahrál, napsal další noty, a sice písničky „Kočka leze dírou...“, „Ovčáci, čtveráci...“ a myslím „Holka modrooká...“; to vše za jednu hodinu. Při odchodu, když viděl, že to dobře chápu, řekl: „A hraj ještě písničky z paměti, co máš naučené od maminky!“ Za týden přišel, znova jsme vše zopakovali a přinesl další noty psané, těžší, kde se již objevil nějaký ten křížek. Pak další již tištěné lehké valčíky a polky. Pomalu jsem i ty zvládal. Pak byl pan Balzer umístěn do městského špitálu, asi po 4 měsících, a to již nevyučoval. Pak jsem si opatřil houslovou školu a vzdělával se sám. S kamarády – B. Flesarem, A. Varhánkem, M. Doškem – jsme si určili vždy v týdně jeden den, střídavě jsme se v rodinách scházeli a pilně hráli. Starý pan Balzer se někdy rozhovořil, jak bojoval pod Radeckým, jak pěšky táhli do Itálie přes Alpy, jak ještě v jeho mládí se sloužilo 12 let. Ve vojenské hudbě hrál na heligón a kontrabas. Při jedné hře na kontrabas praskl drát nebo struna, která držela struník, a že prý ho úderem do hlavy omráčila.

Když jsem začal chodit do měšťanské školy, začal se o mne zajímat ředitel polenského kůru pan Korejtko. Vypozoroval, jak u oltáře jako ministrant dobře zpívám, a tak řekl mamince, která předtím 25 roků zpívala na kůru, abych šel se zpěváky zpívat. Poněvadž jsem již poměrně dobře

ovládal hru na housle, nedělalo mně zpívání altu žádné potíže. Když bylo zapotřebí a altu bylo dost, hrával jsem se spolužákem Toníkem Varhánkovým nebo B. Flesarem druhé housle. Aneb jsem, když bylo málo sopránů, zpíval soprán. To se v neděli o půl jedenácté hodině zpívala tak zvaná figurálka. Smíšený sbor za doprovodu hudebních nástrojů. Mše bývaly většinou latinské. Jednou se stala takováto příhoda. Na varhany dříve dobře hrával pan Rektoris, byl to berní úředník. Ten s sebou vodil synka Bohouše, který chudák byl debil a který stával na stálém místě na kůru vedle altu. Chodil tam i po smrti svého otce. To místo bylo pro něj vždy volné, an byl jinak velmi vznětlivý a na to místo žárlivý. Jednou o prázdninách se nějak zpozdlil, a když přišel na kůr, bylo jeho místo zaujato cizími lidmi. On se rozčílil, zlostí tam popadl několik zpěvníků, které naházel z kůru dolů do kostela. Byli tam lidé, ale těm se náhodou nic nestalo, nebyli zraněni. Měli snahu ho uklidnit, ale on odešel a již na kůr nechodil. Vzpomínám, že velmi nesrozumitelně mluvil, příčina byla toho ta, že měl abnormálně velký jazyk, který, když byl dobře naložen, vysunul z úst až na špičku nosu.

Pan Novák, o němž jsem dříve uvedl, že hrál výborně na tahací harmoniku, byl jednou vyzván hostinským z Malé Věžničky, kam chodívala z Polné mládež hlavně v neděli odpoledne, aby tam přišel zahrát, že by si mládež zatančila. Dali jsme to dohromady – on na harmoniku, já na housličky, a když bylo pěkně, tak jsme hostinskému panu Vomelovi zahráli a on nás potom angažoval na taneční odpoledne. Hráli jsme, jak se dnes říká, lidovou muziku, ale posluchačům i tancechtivým se líbila, a tak jsme to asi po dva roky, než jsem šel do Brna na varhanickou školu, provozovali. Bylo to od dvou hodin odpoledne do sedmi večer, kdy se šlo lesem domů. I já jsem si tak vydělával občas nějakou tu korunku.

Můj otec velmi rád chodíval do lesa na houby. Byl dobrý houbař, znal místa, kde houby rostly. Já jsem chodíval s ním, ale byl jsem nepozorný hledač. Chodívali jsme brzy ráno do Březiny k Anežce. Tak se říkalo tomu místu, kde Anežka Hrůzová byla v roce 1899 zavražděna. Byla to tehdy vzrušující událost, která rozrušila celé bývalé Rakousko-Uhersko. V těch místech, co Anežku našli, byl postaven matkou zavražděné symbolický hrob ze země obložený kamenem. V okolí toho místa, kde byly mladší smrčky, rostly hříby. Pak jsme chodívali do chaloupeckých lesů, kde rostly překrásné hříby s hnědými hlavami, tzv. borováci. Nedaleko podle silnice byla vesnice Neuhoř (Nové Dvory), kde bydleli Němci a kde se říkalo, že pečou chleba jen na jedné straně. Domky totiž byly stavěny jen po jedné straně silnice. V této vesnici působil řídicí učitel Franz Luxetich Edler von Lichtenfeld,

který za mého varhání v Polné při velmi slavných mších, když jsem musel sbor řídit, hrával na varhany.

Na svátek sv. Josefa, Annu nebo na 1. květen chodívali hudebníci vyhrávat. Těch Josefů i Annen bývalo dosti, takže hudebníci nějakou tu korunu získali. A ta bývala za mého mládí zaslouženě vydělaná. Ovšem zase se za ni dosti nakoupilo. Houska stávala 1 krejcar a i ostatní zboží bylo laciné.

Z církevního dění

V Polné, v mém rodišti, mají překrásný, veliký barokní kostel. Nechal ho v letech 1700 až 1707 postavit na místě starého malého kostela Leopold z Ditrichštejna, majitel Polné. Do toho kostela jsem jako malý chlapec chodíval s maminkou, která, když na kostelním kůru nezpívala, stávala u sloupu proti kazatelni, kde je oltář sv. Jana Nepomuckého. Kostel mne vždy ohromoval svojí velikostí s nádhernými freskami a hlavně hrou na varhany. Snad již tenkrát to zapůsobilo, že jsem se věnoval hudebnímu povolání. Po zakončení bohoslužeb jsme šli s maminkou domů, a ta mi ve stánku perníkáře Josefa Hrubanta zakoupila cukrovou polevou zdobená perníková srdéčka, která jsme doma dali také bratru Františkovi. Tatínek tak často do kostela nechodil.

Z doby pobělohorské katolické reformace, kdy byly zaváděny nádherné církevní slavnosti, bylo slavení Božího těla, a to dokonce dvakrát za sebou. Na polenském náměstí směrem ke čtyřem světovým stranám byly postaveny čtyři oltáře, břízkami, květy a obrazy zdobené. Město bylo pečlivě zametené, chodníky, kudy měl průvod jít, posypané rákosím a vonělo stvolý puškvorce. Hlavní oltář v kostele výzdobou jen zářil. Školní děti všech tříd měly sraz ve škole, aby pak vedeny svými učiteli se zúčastnily průvodu. Družičky s košíky ověnčenými věnečky a cupovátkem čekali u kostela, podobně i spolky měly svoje stanoviště. Za zvonění všech pěti zvonů hlavního kostela vyšli kněží s ministranty; jeden nesl monstranci pod baldachýnem, který nesli přední měšťané, ministranti s kaditelnicí. Zvonky zvonily. Průvod zahajovala školní mládež, před níž byl nesen kříž a po straně 2 korouhvičky. Za nimi spolky, hasiči, veteráni, řezníci v bílých kazajkách, na hlavě červenou čepici a vyblýskané sekery na ramenou, pak nesený starý cechovní korouhev. Byly brokátové, různé barvy s obrazem světce, který byl patronem příslušného cechu. Byly značně veliké, u každé bylo 9 mužů – nosičů. Prostřední na řemeni na bedrech měl v držadle otvor, kam se vložil konec žerdi, další 4 muži nesli korouhev na čtyřech tyčích, další 4 zajišťovali provazy, aby v případě větru korouhev se nepřevrátila. Mezi spolky byla

hudba, která hrála nábožné písně, pak šli literáti (kostelní zpěváci) s praporem barvy fialové, kterému se říkalo umbela, byl válcovitého tvaru, pak šli kněží, za nimi kůrní zpěváci a na konec množství lidu. Na Kateřinově bylo stříleno z hmoždířů. Po pobožnosti u čtyř oltářů se průvod vracel do kostela, kde bylo slavné Te Deum. Kostel byl plný lidí a hostince po bohoslužbě také. Mezitím se družičky seřadily před kostelem směrem ke kaplance do dvou řad, a když kaplani vycházeli z kostela do kaplanky, házely po kněžích cupováno. Kaplani hleděli co nejrychleji proběhnout uličkou jásajících družiček a smíchu přihlížejících občanů. To bylo zpestření programu, které kaplani rovněž se smíchem snášeli.

Asi v roce 1908 slavil padesátiny kněžské polenský děkan P. Josef Šimek. Měl velikou zásluhu o to, že polenský hlavní kostel se snažil co nejvíc zvelebit. Vnitřek částečně zrenovoval a vnější zdi kostela, pokud byla omítka opadaná, nechal opravit a celý vnějšek obílit. K večeru toho dne byl uspořádán lampionový průvod městem, kterého se povinně zúčastnila školní mládež, v čele průvodu kráčela hudba, za ní místní notáblové a hodně městských obyvatel. Šlo se k děkanství, kde bylo slavnostně hodně hovořeno, hudba hrála a nakonec byl zapálen bengálský oheň. To byla pro nás kluky novinka. Pan děkan Šimek byl také velký nimrod, což bývá u kněží velmi zřídka. Jednou u rybníka Kukle zastřelil divokou kachnu, která mu zapadla do rákosí. Psa s sebou neměl, a tak pro kachnu musel sám si dojít. Byl menší postavy a zapadnul do zrádného bahna. Nemohl z něho ven, tak volal a střílel. Náhodou byl v blízkém lese hajný Chalupa, také menší, který měl dlouhý plnovous. Když to uviděl, sebral tam někde lesní větev, kterou uchopil pan děkan a šťastně se dostal na pevnou zem i s kachnou. Říkalo se, že mu pan děkan poděkoval „Zaplat' Pán Bůh“. Hajný, který si rád přihnul, čekal asi jinou odměnu.

Když mi bylo 8 let, šel jsem ministrovat. Podmínkou bylo naučit se latinsky panu faráři odpovídat a znát dobře *Confiteor omni potenti*. To jsem se brzy naučil. Měli jsme svého velitele ministrantů, byl to Karel Došků, poněkud přízrlý, z nás nejstarší, ale dobrý chlapec. Bylo nás ministrantů osm a střídali jsme se podle stanoveného pořádku. V té době byli v Polné děkan, dva kaplani a katecheta. Ráno byla mše o šesti hodinách ve špitálském kostele, ale pouze ve všední den, v hlavním o sedmé hodině, v neděli 3 mše – v 8, v 9 a v 10,30 hod. Plat jsme měli 30 krejcarů měsíčně fix (za ty se koupilo 30 větších housek) a něco z pohřbů a svateb, to se říkalo „ze štoly“. Klečelo se na kamenných schodech bez jakékoliv podušky a v zimě to studilo. Mimo to jsme měli již pak starší za povinnost o svátcích a nedělích zvonit na věži menšími zvony. Nejtěžší, zvaný „velec“, zvonili

dva muži, každý tahal na jedné straně. Při procesích, o poutích jsme nosívali korouhvičku, vždy dva, a to jsme se střídali. Takto vydělané peníze jsem nosil do Občanské záložny. Ve druhé třídě pan učitel Rérych zavedl školní spoření, kterého se většina žáků zúčastnila. Úspory jsem zmožoval získanými penězi za sbírání a prodej lesních plodů, semen z javorů, lip, trnek, kaštanů, které vykupoval obchodník pan Bič. Na sběr borůvek jsme my, děti, chodily hromadně do lesa Midrholce. Obyčejně jedna nebo dvě maminky na nás dávaly pozor. Borůvky se hledaly a sbíraly jen větší, hodně se jich zmlsalo. Taškařiny, jako pomalování obličejů, nechyběly...

Vzpomínky na dětské radosti

Děti, zvláště chlapi, mají rády vojáky. Proto všechna mládež byla vzrušena, když do Polné přišlo vojsko, aby v okolí provádělo manévry. Zprvu se objevili vojáci na koních – tak zvaní kvartýrmachři, kteří zajistili ubytování pro důstojníky a mužstvo. Po nich přišly již vojenské jednotky, pěšáci v šedivých uniformách, pak dragouni, kteří jeli na koních – ti se nám velice líbili, následovali dělostřelci s děly, které táhly podle tíže děl 1 až 3 páry koní. Strojní pušky nesli rovněž koně nebo muly. Další byli telefonisté, zdravotní čety a pak těžké povozy proviantní s polními kuchyněmi a další vozy s pící pro koně, ale koně řídili většinou civilisté, neboť to byly vozy i potahy, které za vojskem vozili vesničané. Nesmím ovšem zapomenout na vojenskou hudbu. Náměstí v Polné, třebaže je rozsáhlé, i ostatní přilehlé ulice byly plné vojska. A mezitím my děti jsme probíhaly a okukovaly, aby nám nic neušlo. To bylo pobíhání, než se vše urovnalo a vyřídilo k ubytování. Důstojníci obyčejně v soukromí, mužstvo v hostincích na sálech a ve stodolách. Zlatý hřeb nastal, když navečer vojenská kutálka na náměstí ve stanovený čas začala hrát. Koncertovali tak asi hodinu a pak ještě dva dny, pokud bylo vojsko ve městě. Večer k 9. hodině zaznělo troubení večerky, což bylo pro nás něco dojemného. Druhý i třetí den byly provedeny vlastní manévry. Vojáci měli na čepicích červené pásky, což představovalo nepřítele, bílé pásky obranné vojsko. Přes den se ozývalo z okolních míst střelení, to představovalo boj. Po skončení bojů žili jsme my kluci už jen ve vzpomínkách a litovali, že už je konec. Myslím, že si ve školách oddechli i páni učitelé, neboť mysl školáků byla více u vojáků nežli ve škole. A i rodiče byli tomu povděční, neboť nemuseli děti večer shánět, když nešly včas domů.

Jiné takové povyražení jsme měli my starší kluci, když do města zavítal pojízdný biograf. Byly to obyčejně dva velké uzavřené vozy. V jednom z nich bydlela rodina majitele biografu, v druhém voze byl generátor, který

vyráběl potřebný elektrický proud, a další věci. Majitel najal v hostinci, obyčejně U Slovanů, sál, kde umístil promítací stroj a plátno, kde se jevily obrazy. Tehdy byly filmy ještě němé, opatřené pod obraz titulky, nápisy, které diváku tak sdělovaly, co se na plátně děje. Někdy byly i obrázky, které byly povšechně černobíle kolorovány nějakou barvou, která spíše obraz zohyžďovala. Přesto, že veselohry byly celkem naivní – kupř. na náměstí, které bylo skloněné, na vrchu prodával něco v sudech prodejce, okolo něhož se shrnulo mnoho koupěchtivých lidí. V návalu někdo sud porazil a ten se válel svrchu dolů, porážel vše, co bylo v cestě, boudy s nádobím, cukrovím, vejci apod. Lidé před tím utíkali, vzájemně se poráželi, zkrátka naprostý chaos. Některý komik prováděl kousky à la Chaplin, a to bylo něco pro mládež. Ovšem hrály se také vážné věci, tragické, při nichž mnohá osoba se do toho tak vžila, že si zaplakala, zvláště když se jednalo o nešťastnou lásku. My kluci jsme se hleděli dostat do bia zdarma, a tak jsme dělali majiteli kina různé menší službičky, abychom dostali volňaska, nebo jsme čekali, až byla přestávka a pak jsme se tam podloudně vtlačili.

V podzimních a hlavně zimních večerech k nám chodíval na večerní popovídání pan Antonín Novák, povoláním švec. Pracovával co tovaryš ve Vídni, o níž nám často vypravoval. Hrál velmi pěkně na tahací a foukací harmoniku, také zpíval různé veselé kuplety. Měl k ruce několik pomocníků, kteří u něj v té verpánkové fabrice, jak říkával, pracovali. Byla to veselá chasa, schopná každé taškařiny. V polední přestávce na trávníku pod naší chalupou pořádali často řecko-římské zápasy ve volném stylu. To bylo povyražení pro nás kluky, kteří jsme je napodobili a nakonec se z toho opravdu poprali.

V neděli odpoledne, když bylo nepříznivé počasí, dostavili se sousedé, ctitelé karet, k nám a hráli dudáka. V tom zvláště vynikal můj tatínek, který byl pravým dudáckým virtuosem. Zřídkakdy prohrál. Mně se nejlépe líbily ty originální poznámky hráčů. Škoda, že jsem je již zapomněl.

O svátcích a zvyklotech

Každého 30. dubna v době mého mládí se pálily na polích u Božích muk čarodějnice. Nebyla to žádná středověká inkvizice. Kluci, děvčata to nedělala, si opatřili starší ometená březová košťata, která namáčeli v dehtu, jež se sudem někde vyprosili, a takto zapálená košťata vyhazovali za huronského řevu do vzduchu. Přitom museli dbát, aby padající jiskřící koště je nepopálilo. To byl takový den, kdy my kluci jsme dostali svolení přijít později domů. Jinak naše večerní hry končily v tu dobu, kdy na kostelíku, který stál na stejném vrchu, co my jsme bydleli, kostelník a hrobař Štohanzl

zvonil pravidelně klekání. Někdy zvonila jeho dcera, starší, ale ducha poněkud zastřeného, kterou pobízela obvyklým rčením „Tonka víc, že víc.“ To „že“ se tam často ozývalo.

Třebaže se již v té době na učarování nedrželo, přece ještě ojediněli se činili, aby jim čarodějnice neškodily. Tak náš soused pan Činčera na den čarodějnic 30. dubna vždy práh kravského chlěva celý pokryl drnem, aby tam čarodějnice nemohly. Když na jaře vyjel prvně s kravkami ven, pověsil jim k rohům červené mašličky. Také z toho důvodu. Snad když ještě dobytek neměl, jen kozy, věšel i na ty kozy červenou látku, a proto měl přezdívkou Kozí fábör. Jinak byl chudák, čarodějnice mu vzhledem k jeho příslušným opatřením neubližovaly, ale měl velmi opatrnou ženu, která mu ani na tabáček čtyrák (4 krejcarey) nedala. On si to opatřoval ale tak, že po žních, když žena nebyla doma, mému otci přenechal tajně něco obilí pro slepičky a tatínek mu zase dával na tabáček. Komplot, o němž paní Činčerová neměla ani tušení, jinak ani snad by si byl pan Činčera nezakouřil. Jednou se ho ptal tatínek, jak to je, že mu žena neřekne, kde na to běře, a on řekl, že kouří bramborovou nať a že mu některý soused z přátelství dá nacpat trošku tabáku.

Zvláštní zvyk panoval v Polné k uctění sv. Jana Nepomuckého. Na hrázi rybníka Pekla pod starým zámekem byla postavena kaplička se sochou tohoto světce. V předvečer jeho svátku 15. května o šesté hodině večerní se každoročně konala pobožnost. Byly to takzvané nešpory, při nichž se zpívalo (celý kostelní sbor), hrálo se na pozitiv (malé varhany přenesené), ostatní nástroje a hlavně nástroje žesťové (trubky), na které se hrála za mohutné podpory tympanů intráda. Toto mohutné vytrubování bylo velmi působivé. Maminka říkávala, že když 15. května 1899 o 6 hodinách na hrázi troubili, že jsem se v tu dobu narodil. Tak myslím, že mi ty intrády přisoudily muzicírování pro celý život.

Ještě se intrády v kostele prováděly, a to tehdy, když některá zpěvačka neb zpěvák byl na kazatelně prvně ohlášen, že vstoupit miní ve stav manželský, zazněly z kůru mohutné intrády. To byla privilej jen zpěváků a hudebníků, kteří pravidelně zdarma z ochoty na kůru působili.

Jakmile po zimě oschla zem, my kluci jsme hráli kuličky a někdy, když na kuličky nebylo, fazole. Kdo jich nejvíc do důlku v zemi našoupal, ten vyhrával. Nebo se mrskala káča. Byl to ze dřeva udělaný kužel as 8 cm vysoký, jehož nejužší část (špička) byla opatřena cvočkem. Bičem provázkovým se kužel roztočil a po cvočku mrskán bičikem se točil. Větší hoši hráli o peníze k čáře. Házely se haléře nebo krejcarey, zámožnější mohli hrát o vyšší hodnoty. Kdo hodil nejbliže k čáře, sebral všechny peníze,

vyhodil je společně do výšky a řekl hlava, nebo orel. Když peníze padly na zem, sebral ty, co uhodl, a po něm se zbytkem házel další, který byl opět nejbliže čáry.

V Polné o Velikonocích se v lese Březině koulela vařená velikonoční vajíčka. Ze svahu se pouštěla dolů, kde byla z jehličí udělána hrázka. Vajíčka se spouštěla z určitého místa, obyčejně udělaného ze dřívěk, a když hráč spouštěním svého vajíčka ťukl vejce spoluhráče, bylo jeho. Nebo se sekalo penězi do vajíček. Jeden vajíčko v ruce mezi palcem a ukazováčkem držel, druhý měl za úkol penízem vajíčko trefit, a to tak, aby peníz ve vajíčku uvázl. Když se mu to podařilo, bylo vajíčko jeho, když ne, peníz prohrál. Často místo do vajíčka byl strefen držící vejce do ruky, a to hodně bolelo.

Další zábavou bylo honit obruč. Obyčejně to byla železná obruč ze sudu, která se po ulicích honila tlučením do ní klackem. Já měl jednu smělu, obručka mně svrchu sjela a rozbila dvě větší okenní tabulky paní Kremlákové, jejíž byt byl pod svahem. Jako každý kluk jsem utekl, ale corpus delicti byl v ruce paní Kremlákové. Kluci, když se jich ptala, to prozradili, že je moje, otec to musel nechat zasklít a zaplatit a já jsem na to řádně doplatil. Ještě dnes, když zavítám do mého rodiště a vidím ta okna, vždy si na to vzpomenu. Dnes by se to stát nemohlo, poněvadž terén je oplocen drátěným pletivem, kdyby to bylo tenkrát již, tak to tak nedopadlo. Je vidět, že je ve všem pokrok.

Nesmím zapomenout na pouť, které jsem se účastnil jako ministrant a nosič kostelní korouhve, o jejíž nošení jsme se hádali s druhým ministrantem, aby ji nesl on, mě že už bolí ruce. Z Polné se chodilo na poutní místa do Pohledu (německy Frauenthal) nebo na Křemešník u Pelhřimova. Do Pohledu to bylo jeden den, na Křemešník dva dny. To se chodilo pěšky – autobusy ještě nejezdily. Po cestě se zpívalo, co předřikávač předzpěvoval. V kostele se vykonala pobožnost, poutníci se napili ze studánky a ještě tu zázračnou vodu, jak věřili, nosili v lahvích domů pro sebe a své známé. Lidé nebyli tak nároční, poobědvali, řekli bychom „hotel batoh“ – ten ovšem neměli, ale něco v uzlíku neb tašce, zapilo se to vodou od studánky. Po kratším odpočinku se šlo zase domů. Nesl jsem zase střídavě korouhvičku, a tu najednou to přišlo! Musel jsem na velkou stranu, mamince jsem to řekl a už jsem byl v houští. Když tak sedím na boběčku, zpozoroval jsem, že okolo mě se povážlivě rojí vosy, a již jsem ucítil několik bolestivých bodnutí do obnažené zadní části těla. Honem jsem vyskočil a drže kalhotky v ruce zapomněv veškeré etikety jsem s pláčem utíkal k mamince, které jsem to žaloval. To se ví, pobožné procesí se rozesmálo, přestalo zpívat, i pan páter se neudržel smíchu. No, když tak dnes na tu příhodu vzpomínám, myslím, že

to byl aspoň pro ty unavené nohy poutníků, kteří od pěti hodin ráno byli v permanenci, i pro jejich unavený stav duševní vzpružující prostředek a perlička z pouti do Pohledu.

Slavná byla pouť v Polné. Odbývala se začátkem měsíce září. Domy ve městě bývaly ozdobeny tak, že nad každým vchodem do domu visely stužkou svázané bílá a červená mrkev s natí. Poleňákům se přezdívalo „mrkvani“. Také prý se modlívali k sv. Liguriáši (jehož rameno se nosilo o pouti v barokní truhlici na náměstí k sousoší sv. Trojice) „svatý Liguriáši, opatruj nám mrkev naši, ať nám ji Brzkovští neodnáší.“ Brzkovští byli z nedaleké obce, a ti zase měli přízvisko „kolomazníci“. Odpoledne se před hostinci, kde byly sály, vyhrávalo a oznamoval se začátek tance. Odpoledne se hrálo na túry, to se po třech tancích za sebou vybíralo od tančících, a tak to pokračovalo až do večera. Večer se pak platilo již normální vstupné. Ještě může být vzpomenu to, že o pouti se pekly mrkvance, byly to buchy plněné rozstrouhanou mrkví a mákem. To byla polenská rarita. Velké náměstí bylo zastaveno mnoha boudami se všim možným – zábavné podniky, houpačky a kolotoče byly v permanenci a všade plno lidí.

Svátek Dušiček měl pro mě obzvláštní kouzlo. To se chodilo večer s rozžatou svíčkou v lucerně na hřbitov ke hrobu rodičů maminky i tatínka a našich příbuzných. Hroby bývaly pokryty mechem, který tvořil v lesích pravé zelené koberce, nebo přikryty jedlovým chvojnám, sem tam okrášleným jednoduchými růžičkami z barevného papíru. Někdy, byli-li podzim teplý, i posledními zahradními květinami, růžemi. Tenkrát ty nádherné věnce, ani kytice, jaké dnes na hrobech vidáme, neexistovaly, snad s výjimkou lépe situovaných rodin. Ale aspoň částečně okrášlený hrob byl každý. Vždy se našel někdo, kdo za nepřítomného příbuzného hrob okrášlil. V tom se projevovala úcta k mrtvým a láska sousedská, která dnes, bohužel, mizí. Na každém hrobě byla svíčka a hřbitov i mnohdy za deštivého počasí byl lidmi naplněn.

Když měl přijít Mikuláš, tak jsem se bál. Jednou rodiče odešli právě, když chodil Mikuláš a my byli s velkým Jendou sami doma. Když Mikuláš zazvonil, tak jsem strachem vlezl pod stůl v kuchyni a teprve na pobídku Mikulášovu jsem vylezl, pomodlil se a po menším obdarování jsem si oddechl, když se za ním otevřené dveře zavřely. Ráno jsem v kuchyni uviděl dřevěné sáně, z kterých jsem měl velkou radost. Byly velmi solidně zhotovené a myslím, že ještě dnes jsou v Polné a slouží.

V čase Adventu byly o 6. hodině ranní takzvané „roráty“. Když jsem ještě neministroval, chodívali jsme občas s maminkou. V kostele měli lidé na

lavicích svíčky, mnohdy stočené do sloupků, a zase tam panovala taková poetická nálada.

Před Vánoci tatínek přinesl z lesa stromeček, který jsme ozdobili jednoduše; něco cukroví, oříšky a jablíčka. K štedrovečerní večeři byla černá omáčka s králíkem, rybu jsme neměli, pak nějaký zákusek. Pod stromečkem byly většinou praktické dárky. Hračky tam nebývaly. Na půlnoční se všemi zvony – bylo jich na věži pět – slavnostně vyzvánělo. Mši sloužili tři kněží a na kůru se zpívala slavná mše za doprovodu hudebních nástrojů smyčcových, klarinetů, trub a tympánu. Obyvatelé přišli i ze vzdálených vesnic, a tak byl kostel doslova nabitý účastníky. U nás na Českomoravské Vysočině obyčejně bývalo hodně sněhu, a tak to bylo i s tou zasněženou přírodou takové hezky sváteční. Na Boží Hod byly tři mše. Na 9. hodinu chodilo na mši i hodně Němců z blízkých, převážně Němci osídlených vesnic; ti se zvláště oblékali. Byli to potomci oněch Němců, které na Jihlavsko povolal na těžbu stříbra český král Přemysl Otakar II. Osídlili krajinu, po mnoho staletí si zachovávali svoje zvyky i kroj. Některé obce byly úplně německé. Svobodné ženy měly kroj pestřejší, kroj vdaných byl poněkud střízlivější; ženy staré a vdovy nosily kroj černý. Mladé ženy měly černé polobotky, oranžově červené punčochy, skládanou kratší sukni barvy žluté, zelené nebo modré, přes ni pestrou zástěru, šněrovací „lajblík“, na hlavě podvázaný dlouhý šátek, který splýval v dlouhém pruhu až do pasu. Klobouk tyto Němky nenosily. Muži měli vysoké boty – holínky – a kratší, černé, jirchové kalhoty, pestře vyšívanou vestu, kratší černý kabát s dvěma řadami knoflíků, kulatý nízký klobouk. Starší nosívali v jednom ušním boltci náušnici, aby prý lépe slyšeli. Mluvili zvláštním dialektem, ale česky uměli také. V týdnu, vždy v pátek, chodívali do Polné, kde pod Sezimovým náměstím zejména německé ženy prodávaly svoje hospodářské přebytky jako např. máslo, smetanu, tvaroh, vejce, rané brambory, dále houby, brusinky, borůvky, ale třeba i drůbež. Mluvily dobře česky a lidově se těmto ženám říkalo „Pajerky“, snad proto, že původně pocházely z Bavorska. Okolo páté hodiny ranní již byly na trhu. Musely tedy velmi časně vstávat, když některé byly i ze vzdálenějších vesnic.

Na sv. Štěpána jsem chodil, ale jen ke známým, na koledu. Jinam jsem se styděl.

Když chodili chlapi na Tři Krále od domu k domu a psali obyčejnou křídou na dveře KMB (jména Tři Králů – Kašpara, Melichara a Baltazara) pokukoval jsem hlavně po tom černém.

O vánočních prázdninách se často sáňkovalo. Tehdy auta nejezdila, povozů koňských bylo také málo v ten čas na silnicích, terén byl povětšinou

kopcovitý, tak se bezstarostně mohlo jezdit. Při tom jsme my kluci křičeli „hadradia babčák“; kdo to vymyslel, nevím, ale kluci mnoha generací v Polné to hulákali.

Starší mládenci vytáhli velké dřevěné sáně, zvané po Polensku „vampole“, sedlo si na ně až 10 zájemců i starší děvčata a sáně když jely, řítilo se to jako tank. Řízení obyčejně převzali dva silní mládenci a jelo se vesele.

Rybník Peklo pod naší chalupou, když zamrzl a byl poměrně led již dostatečně silný a beze sněhu a k tomu když foukal prudší západní vítr, sedli jsme si na ledě na sáně, jeden vpředu řídil, druhý vzadu roztáhl kabát, který sloužil jako plachta na jachtě, jeli jsme větrem hnáni daleko ke druhé hrázi.

Na podzim se jednou po čtyřech letech prováděl výlov rybníka Pekla. Několik dní předtím se rybník vypouštěl, a když se voda stáhla k hrázi, kde byla větší hloubka, se začalo lovit. Ovšem několik dní předtím porybný ještě s jedním rybářem v noci hlídali, aby lidé tajně při malém stavu vody ryby podloudně nechytali. Proto na určitých místech okolo rybníka na hrázích se udržoval oheň. Když začal vlastní výlov sítěmi, rybáři ryby sháněli ke stavidlu, tam čeřeny vybírali, počítali, vážit počali a třídili dle velikosti, dávali do sudů neb lejt naplněných vodou a odváželi. Když již takto rybník vylovili, vzkřikl porybný „Hoří!“, a to bylo znamení, že tu chamrad' si mohou volně nacytat a sesbírat chudí lidé, kteří s pytlíky se vrhli do bahnitě vody a sesbírali, co viděli. Kluci jim v tom statečně pomáhali. Někdy se podařilo sebrat i pěkného kapříka, kterého nadháněči ryb zašlápli do bahna. Tito lovci byli umazaní, promáčení, některý se tam třeba i svalil uklouznuv v bahně, ale hlavně, že měl něco v pytlíku.

O našich klukovinách

O prázdninách jsem sousedovi p. Čížkovi pásával krávy v takzvané Americe. Pásli jsme se spolužákem, Bedřichem Havlíčkovým. Krávy se pustily a my v blízkém potoce od Malé Věžničky chytali rybky, které jsme si v hrnečku ve vodě vařili, a pak raky. Na jejich chytání nám někdo poradil, abychom zabili žábu, několik dní ji nechali zasmrárnout a pak vložili do košíku, který jsme zahrabali do dna potoka. Raci, když ucítili zahnívající žábu, do košíku vlezli a my je pak klidně pochytili a uvařili. To byla pro nás pochoutka. Z plazivého bodláku pupavy jsme jedli jeho dužnatou část, šťovíky zaháněly žizeň, někdy si do hrnečku podojili trošku mléka, vybírali včelákům med, dráždili vosy, což se nám mnohdy nevyplatilo – poštipaly nás – a prostě prováděli klukovské alotrie. Když přšlo, navlékli jsme na hlavu

pytle, ale poněvadž to dešti moc nebránilo, udělali jsme si z větví lesních stromů boudu, kterou jsme větvemi tak obložili a dehtovým papírem přineseným z domova tak utěsnili, že nám tam vůbec nezatékalo. V době sklizně bramborů jsme dělali ohníčky ze suché natě bramborové aneb z dříví, které jsme nasbírali v blízkém lese. O žních jsem se spolužákem Karlem Řezníčkovým chodil sbírat klásky, aby maminka měla něco pro slepice, nebo se paběrovaly brambory.

Jednou jsme se umluvili, že půjdeme chytat veverka. Spolužák Balzer jí chtěl do klece domů. Veverku jsme zahnali na kraj lesa, že ji v trávě chytíme pod kabát. Jenže veverka utekla na starý modřín a tam zůstala a nechtěla dolů. Proto Balzer za naší pomoci vyšplhal na strom, že ji setřese, ale veverka přeskočila na konec silné větve. Balzer lezl po větvi za ní, tu větev praskla a milý spolužák spadl s větví i veverkou do jámy, kde byla smrdutá dřevina bramborová. Byl to odpad po minulé kampani, bramborová drť zbavená škrobu, která se nacházela v sousedství továrny. Touto drtí, která se spařila, přikrmovali rolníci dobytek. Balzer se z objetí dreck vyškřábal, strašně zapáchal, šel se mnou k nám, kde mu maminka půjčila po umytí moje šaty, pošpiněné se omyly v Pekle a Balzer smutný šel domů do Hrbova. Moc se tím, jak to doma dopadlo, nechlubil, a novou veverka již také nechtěl.

Vzpomínky na místní podivíny

V každém městě mají mezi svými spoluobčany nějakou zajímavou osobnost. U nás jich bylo několik. Jedním z nich byl Arnošt z Vierendelesů, podle titulu asi zchudlý šlechtic. Byl pan Vierendeles velmi vzdělaný pán, původně byl ředitelem panství nějakého šlechtice. Nosil, když šel po městě, ve dne rozsvícenou svíčku v lucerně a říkával, že hledá spravedlnost – přišel prý v akciích o mnoho peněz. Žil pod chlapeckou školou sám. Měl střední domek a při něm velkou zahradu; dříve v těch místech byl hřbitov Českých bratří. Můj otec mu častěji na jeho zahradě ošetřoval stromy. Když mu kluci na zahradě tajně trhali ovoce, střílel po nich do zadku štětinami.

Na Zápeklí bydlel jeden podivín, říkalo se mu Hennebeibl, byl snad starý mládenec a pásával jeho slepice na zahradě a měl je uvázané na provázku.

Jiný byl švec Košťál. Byl hluchý, ale uši míval zalepené ševcovskou smolou. Někdy k mému otci přišel. Bydlel těsně u rybníka; jeho hlavní rozhovor se vedl, jak byl jednou v lese u nějaké tůňky a z ní vyskočil hastrman (vodník), který se změnil ve velkou zelenou žábu, která ho z lesa Březiny pronásledovala až k chalupě, a tak skákala, že sotva stačil utíkat. To jsem od něj slyšel na vlastní uši už jako jinoch.

Jiné takové osobnosti byli bratři Locháčkové a Močuba. To byl takový trojspolek, bydleli, chodili a pracovali spolu. Ten Močuba byl takový ryšavý, viděl jsem v něm Jidáše. Byli to pracovití a poctiví mládenci, svobodní a již letití. Ráno jsem je vidával ve filiálce kupce Dvořáka, kde každý vypil čtvrták žitné a k tomu zakusoval kus chleba. Co jedli v poledne, nevím, ale navečer zase tak jako ráno snídali ve filiálce snad s výjimkou, že si dali o jeden čtvrták žitné více. Ti lidé mne vždy udivovali svým zdravím. V zimě káceli v lese stromy, sekali na rybníce led, který potřebovali řezníci a hostinští k chlazení svých výrobků. Když se třely žáby, to bylo obyčejně v březnu nebo dubnu, chodili v chobotech rybníků, chytali skokany, řezali jim zadní nohy, které od nich kupovali polenští notáblové – labužníci. Při této práci v ledové vodě byli oděni teplejším oděvem, většinou nějakým od páňů odloženým kabátem, na nohách obyčejně polobotky, na krku měli přivázanou plachetku, do které stehýnka ukládali. Snad si při té práci častěji připili žitnou. Jiný by z toho měl zápal plic a jistou smrt. Pak sekali na lukách sena, sekali kosou obilí, vybírali lidem brambory, řezali a štípali dříví – to se dříve dělávalo, že chodili po domech, dva řezali a jeden štípal polénka a pak zase do lesa. To byl jejich pracovní program. Znal jsem je do svého odchodu z Polné, zajímal jsem se o ně: nikdy jsem je neviděl opilé, s nikým se nehádali, žili klidným životem.

O starých řemeslech a obživě lidí

Za mého mládí chodívali dráteníci většinou od Trenčína, kteří drátovali rozbité kamenné hrnce, prodávali pastičky na myši. Byli to nenároční lidé, kteří se spokojili s talířkem polévky a kouskem chleba. Někdy okolo Vánoc chodili s jesličkami a zpívali koledy za obdarování.

Další domy a hlavně trhy a jarmarky navštěvující obchodníci byli Bosňáci. Na řemeni okolo krku měli uvázaný koš a v tom rozličné potřeby – nože, zrcátka, různé menší kuchyňské náčiní, peněženky apod., které nabízeli a zkoušeli, jak se dá kdo napálit. Přecenili a pak prodali třeba za poloviční cenu, asi jako v Orientě. Na podzim jezdili cibuláři, košíkáři, kteří měli i vařečky a kvedlačky. Tyto živnosti již dávno přestaly.

Někdy u nás po městě chodil člověk, který sbíral lzíci a dával do nádoby psí výkaly. To byl zase člověk, který to sbíral a dodával do Měřína, kteréžto fekálie potřebovali jirchám k vydělávání koží.

Ještě jedna živnost byla, která vymřela. Kolomazníci. Prodávali kolomaz na natírání náprav povozů, aby kola lehčeji se točila. A také se kolomazi natíraly ovocné stromy proti škůdcům stromoví.

Vzpomínám na posledního tkalce na Zápeklí. Stařeček sedával za stavem, jehož klepot se ozýval před domkem a přitahoval nás kluky, abychom obdivovali to zmírající řemeslo.

V pátek chodívali chudí, žebrající o nějaký ten penízek, nebo kousek chleba. Měli svoje rajony, nebo někdy sedávali u kostela a čekali na nějaký ten milodar. Někteří zametali město, jiní měli útulek v městském chudobinci nebo ve špitále, kde pobírali nadaci Sezimovskou nebo Ditrichštejskou.

Na ulici často hrával kolovrátkář na svůj kolovrátek. Bývali to většinou vojenští invalidé. Někteří z nich dostali místo penze trafikou. Těžko se lidem dříve žilo.

Ještě nesmím vzpomenout atrakcí provazochodců, medvěďárů, kteří občas zavítali do města s medvědem, který uvázan na řetěže podle bubnování na malém bubínku tancoval, někdy přišel i podnikatel, který měl dvě opičky oděné v torza dětských šatiček, které prováděly různé skoky. Tak se tehdy lidé živili.

Přijelo občas i loutkové divadlo. Byli jsme za pár halěřů vstupného přítomni dětskému představení s pimprlátky, kašpárkem, vodníkem, drakem, hloupým Honzou apod. Jaké to byly zážitky pro nás!

Jednou přijel do Polné cirkus. Zvěř byla zavřena v klecích ve vozech, kde byl i jeden slon. Transportem se vůz nějak poškodil a ani dva páry koní nemohly ho utáhnout. Majitel proto musel slona z vozu vyložit, a ten šlapal pěšky. My kluci jsme šli za ním a někteří ho zlobili. Slon je poházel prachem ze silnice, a když potom se přišli do zvěřince na něj podívat, ty samé kluky postříkal vodou z nádoby, kterou měl naplněnou vodou.

Vzpomínky na Kateřinov a zámek

K nám na Kateřinov se šlo přes starý zámek. Nejstarší budova byla silně poškozena, a právě ta nás nejvíce lákala k prohlídkám. Byly tam staré sklepy, hladomorna, parkán se zbytkem hradeb. Inu, vše pro klukovskou fantazii jako stvořené. Část zámku byla novější, a tam bydleli nájemníci. U zámku byla velká zahrada. V roce 1919 koupil zámek od vrchnosti Clam-Gallas a Festetics pan továrník Pojmann. Část zámku, tu starší, věnoval museu, druhou Sokolu. Dnes je tam Horácké museum.

Mne vždy zajímal polenský zámek. S kamarády jsme prolézali sklepy, hradby a místnosti, které byly po požáru v roce 1794, kdy shořel celý zámek, v dezolátním stavu. Hladomorna byla celá zasypaná sutí a později popelem a odpadky, které tam vyhazovali nájemníci, kteří bydleli v zachovalejších částech zámku. Na parkáně byl ve zdi kámen, jenž měl nějaký nápis, který jsem se marně snažil rozluštit. Později od vrchnosti zámek koupil pan

továrník Václav Pojmann, který část zámku věnoval Sokolu a druhou část – starý hradní palác – věnoval muzeu. Tam později pan ředitel Břetislav Rérych za vydatné pomoci Amerikána „Indiána“ Bedřicha Neubauera zřídil muzeum, které je velmi pěkné. V Polné se udržovala pověst, že v polenském zámku je zazděna dcera některého ze šlechtických majitelů, která se měla zamilovat do hezkého mladíka neurozeného původu. Když se nechtěla lásky k němu zřít, dal prý ji otec za živa zazdít. Při restauračních pracích, které prováděli zdarma pan Rérych a pan Neubauer, přišli na nějaký výklenek ve zdi, který dělal dojem komůrky. Amerikán Neubauer se domníval, že by to mohlo být ono místo, kde je nešťastná zazděna. Začal vehementně zdívo probourávat, ale pro nastávající noc musel práci zakončit. Večer, když přišel pan Rérych domů, našel starý pergamen, na který napsal: „Magdalena padlá panna pozdravuje Indiána.“ A na stočený papír přivěsil pečeť. Ráno přišel do hradu dříve a vstrčil nastrojený pergamen do otvoru. Když přišel „Indián“ Neubauer (tak se mu v Polné říkalo), podařilo se mu zeď probourat. Ke svému údivu tam spatřil pergamen, a když ho rozbalil a přečetl, byl velmi zklamán. Ale nakonec z toho byla legrace. Ještě musím podotknout, že pan Neubauer byl vyučený pekař, jako mladík odjel do Ameriky, kde jako pracovitý a podnikavý člověk nabyl pěkný majetek. Po letech se vrátil do rodné Polné a finančně podporoval opravu zámku pro účely muzejní. Nezištný mecenáš a bodrý člověk.

Jednou v podzimní čas jsem odpoledne paběroval brambory na poli v blízkosti kostela sv. Kateřiny. Přišla náhlá bouřka, blesk udeřil do kostelní věže, přičemž nárazem vzduchu jsem upadl, ale nic se mi nestalo. Tatínkovi se stala podobná věc. Šel do plovárny, když byla bouře, chtěl se přesvědčit, zda je vše zavřeno. Pod naším stavením sjel blesk do dvířek v plotě plovárny, kde byla železná zástrč a tatínek byl rovněž povalen na zem. Když se dlouho nevracel, šla se po něm maminka podívat. Ležel na zemi poloomráčen. Po zákroku přišel k vědomí a rovněž neměl žádných následků.

Za kostelem sv. Kateřiny v okraji lesa je hlubší okrouhlé místo (dolík, porostlý smrky). To místo mne vždy velmi zajímalo. Později jsem se dověděl, že tam je pochováno 12 osob, které v Polné v roce 1860 zemřely na mor; nebožtíkům nebylo ani zvoněno a v noci byli na tom místě pochováni.

Různé vzpomínky

V roce 1912 se objevila na obloze Haleyova kometa. Svítila večer a dívali jsme se na ni s rodiči pod naší chalupou, směrem severním nad Zápeklím zářila, její ohon byl značně dlouhý. Lidé se jí děsili a předpovídali válku, která shodou okolností vypukla v roce 1914.

Pamatuji se také, když poprvé jela lokálka ze stanice Polná-Štoky¹⁾ do Polné. Vlak přijel ozdobený, byl uvítán na místním nádraží hudbou a účast občanů při této první jízdě byla početná. I my, kluci, jsme se v hojném počtu zúčastnili uvítání. Polenská lokomotiva – jedna z nejmenších – sloužila ještě po roce 1940. Když ji poprvé později uviděl náš synek Slávek, byl celý u vytržení a nazval ji „Mrňouskem“.

Ještě vzpomínám na to, jak jsme s tatínkem vezli na rozvrzaném trakaři do Měřína strýčkovi Karlovi ovocné stromky. Byl krásný jarní den; vyjeli jsme z domova o šesti hodinách ranních. Po desáté hodině jsme byli v Měříně, zasázeli do připravených jam stromky (asi 20 ks) a po deváté hodině jsme byli utrmácení doma. Představovalo to osm hodin chůze a mně bylo v tu dobu asi 11 let. Tatínek mi ukazoval za Arnolcem kamenný nízký kříž, který prý byl postaven na památku, že tam byli sv. Cyril a Metoděj.

Naproti našemu domku bydleli Koubkovi. Paní Koubková byla vlastní sestra Anežky Hružové, která byla v roce 1899 zavražděna v lese Březině. Paní Koubková na mne zavolala přes plot, zda bych jí nedoběhl do města (na Kateřinově tehdy žádný obchod nebyl) něco koupit, myslím, že potřebovala cukr. Dala mně peníze a já pelášil. Když jsem se vracel, byla vrátka na dvůr otevřena. Šel jsem přes dvůr, ale jakmile jsem chtěl otevřít domovní dveře, které byly na štěstí zavřeny, skočil na mne jejich bílý špicl a pokousal mne na bosé noze na lýtku, kde mi doslova urval kus tkáně. Utíkal jsem zraněný domů, maminka bědovala. Naštěstí byl na plovárně doktor Michálek, který mi ránu vydezinfikoval, obvázal a musel jsem ležet a několikrát později jít k převazu. Zase delší dobu jsem nemohl do školy. Paní Koubková byla také z toho nešťastná, ale rodiče s tím nic nedělali, noha se po čase zhojila a zbyla mi jen jizva a vzpomínka na celý život. Koubkovi později domek prodali a on se stal hajným v Janovicích ve Špitálském lese.

Jedenkrát nás hajný Koubek pozval, abych já s bratrem Františkem, který byl asi 5 roků star, přijeli k nim pořívat se na hon. Rodiče nás pustili, ale měli jsme se v neděli určitě vrátit domů. Hon se ale pro nepřízeň počasí musel odložit na příští den. Hon jsme částečně prochodili se střelci a po obvyklém kratším občerstvení jsme místo v neděli se v pondělí vraceli se střelci na voze domů. V dalším voze za námi vezli ulovenou zvěř. Když jsme přijeli za vesnici Zábornou, viděl jsem, že tatínek po silnici kráčí nám naproti. Když nás došel, poprosil, aby zastavili, mně poručil slézt a hned mi pořádně, což jsem od něj nečekal, páskem nasekal. Já jsem ani nebrečel, ale styděl jsem se před střelci – měl jsem ostudu. Rodiče, když jsme nepřišli, měli o nás starost, a tak jsem to později v duchu uznával. Otec po exekučním

zakročení vylezl k střelcům na povoz a dojeli jsme za vtipných poznámek mně adresovaných domů.

V jednom místě pod rybníkem Plazem bylo jakési bahnité místo, kde jsme skákali a houpali se. Tam kdysi bývaly bažiny a vypravuje se, že se v tom místě utopil povoz s podnapilými svatebčany, kteří si spletli cestu. U toho rybníka také stojí starý kamenný kříž. Říká se o tom místě, že když ten rybník ve středověku lovili, jeden z rybářů chytil velkého úhoře, kterého si chtěl nechat a schoval si ho pod košili. Úhoř ho prý, jak dodělával, zadusil. Na památku toho tam postavili ten kříž.

U lesa na silnici směrem k Brzkovu v mezi jsou v kameni vytesány tři kříže, jeden větší uprostřed a dva menší. O těch se vypráví, že tam ve sněhové vánici odpočívala matka se dvěma dětmi; byli zasypáni sněhem a zmrzli.

Ve válce jsme jako všude měli nedostatek jídla, tak se pomáhalo sousedům rolníkům na poli za nějakou tu aprovizaci. Později jsem navázal známost s panem Štohanzlem, mlynářem v Borském mlýně, a tak každý měsíc jsem si tam došel pro pár kilogramů mouky. To byla maminka velmi ráda, třebaže to byla jen žitná mouka – vejražka. Ale viděl jsem bídu ještě horší, když si až z Prahy jezdily ženy do Polné pro pytlík bramborů a musely to na zádech nést až do 5 km vzdáleného nádraží v Kamenné, poněvadž na místním nádraží v Polné to četníci lidem zabavovali.

Dnes, v době blahobytu, vzpomínám, jak za mého mládí se muselo skromně žít. Úroda polní nebyla tak hojná, za mého mládí se ještě úhořilo, pole se nechávala jeden rok střídavě ladem, umělá hnojiva nebyla a chlěvské mrvy byl nedostatek. Sezónní dělníci, jako byli zedníci, tesaři, pokrývači apod., v zimě neměli práci. Proto chodili na práci do lesa, nebo chodili pomáhat na výmlat obilí; to se tehdy vše mlátilo cepy, z proutí se dělaly košíky, březová košťata, chodilo se ledovat a prostě co bylo... Také v partě řezali a štípali dříví. Jídla byla prostá, maso jen v neděli. Šatstvo po starších dětech nosili sourozenci, nosily se dřeváky, v létě se chodilo bosky. Vzpomínám na takový jeden případ. K jircháři Daňkovi přišel jeden rolník z Brzkova a přinesl staré, kožené kalhoty. U nás se jim všeobecně říkalo „koženky“, ač byly z jirchy. Povídá mistru jircháři, aby z těch trosek udělal ještě kalhoty pro kluka, kterého vedl na míru s sebou: „Víte, ty koženky dělal ještě váš otec pro mého otce, po něm jsem je podědil já a teď, pane mistr, teď snad to ještě spíchnete pro toho caparta, moc toho nebude potřebovat, je ještě malý a na parádu s tím nikam nepůjde.“ No, a mistr jirchář to slíbil. Ono té práce bylo tehdy pomálu.